

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

1) Ἀπάντηση τοῦ π. Θ. Κοντίδη στὸν Καθηγητὴ κ. Μ. Φαράντο.

Ὁ κ. Μ. Φαράντος δημοσίευσε στὸ περιοδικὸ «Θεολογία», μὲ τὸν τίτλο «Βιβλικὴ ἀθεολογία» τὴν ἀπάντησή του σὲ προηγούμενο ἄρθρο μου, ποῦ εἶχε δημοσιευτεῖ στὸ «Δελτίο Βιβλικῶν Μελετῶν», μὲ τίτλο «Βιβλικὴ Ἑρμηνευτικὴ. Σημειώσεις στὴν ἑρμηνευτικὴ μέθοδο τοῦ Φαράντου». Ἡ ἀπάντηση τοῦ κ. Φαράντου μοῦ ἐπιβάλλει κάποιες παρατηρήσεις.

Γράφει ὁ κ. Φαράντος: «Ἐν συνεχείᾳ προχωρεῖ ὁ π. Κοντίδης στὴν ἀνάπτυξη τοῦ θεολογικοῦ του «πιστεύω», μὲ τόση σαφήνεια δέ, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχει κίνδυνος νὰ τὸν παρανοήσουμε». Φεῦ! Φαίνεται, ἀντίθετα, ὅτι δὲν ἤμουν ἀρκετὰ σαφῆς καὶ ἀναγκάζομαι νὰ προβῶ στις παρακάτω ἐξηγήσεις.

1. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἀντικείμενο τοῦ ἄρθρου. Περιορίστηκα στὸ χριστολογικὸ μέρος τοῦ βιβλίου «Ἡ περὶ Θεοῦ ὀρθόδοξη διδασκαλία» τοῦ Μ. Φαράντου γιὰ λόγους μεθοδολογικούς. Ἡ ἀναφορὰ στὴν ἁγία Γραφή εἶναι ἐκεῖ σαφέστερη καὶ ἐμφανεστερη, ὁ τύπος τῆς ἀναφορᾶς ἀντιπροσωπευτικός. Δὲν μπορῶ νὰ θέσω τὰ ὅρια ποῦ θέλω στὴν ἐργασία μου, τὴ στιγμὴ μάλιστα ποῦ τὰ δηλώνω στὴν εἰσαγωγή μου; Ἄν ἀναφερόμουν καὶ σὲ ἄλλα βιβλία τοῦ κ. Φαράντου θὰ εἴχαμε μιὰ ἐργασία ἄλλων διαστάσεων. Θὰ δεχόμουν τὴν ἀντίδραση τοῦ κ. Φαράντου, ἂν ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ἀναφορᾶς στὴν ἁγία Γραφή δὲν ἦταν ὁ μοναδικὸς ἀλλὰ ὑπῆρχαν κι ἄλλοι, ὅποτε θὰ ἔδινα μιὰ ἐσφαλμένη καὶ ἀποσπασματικὴ εἰκόνα τῆς ἑρμηνευτικῆς τοῦ Φαράντου. Ὅμως, ἄλλο τύπο ἀναφορᾶς στὴν ἁγία Γραφή δὲν εἶδα στὸ συγκεκριμένο ἔργο, οὔτε ὁ ἴδιος στὴν ἀπάντησή του παραθέτει κάποια ἄλλη μέθοδο ποῦ ἐγὼ παράβλεψα.

2. Ὁ κ. Φαράντος ἐκφράζει τὴν ἀπορία του γιὰ τὴν ἀσχολήθηκα μὲ τὸ ἔργο του. Ὅμολογῶ πὼς αὐτὴ τὴν ἀπορία του δὲν τὴν καταλαβαίνω. Τὸ βιβλίο στὸ ὁποῖο ἀναφέρομαι δὲν εἶναι ἔργο ποῦ ἀπευθύνεται στὸ κοινό; Δὲν μπορῶ νὰ τὸ διαβάσω καὶ νὰ τὸ σχολιάσω; Ἐχῶ διαφορετικὲς θέσεις καὶ διαφορετικὰ ἑρμηνευτικὰ a priori, τονίζει. Καὶ λοιπόν; Ἀπὸ διαφορετικὲς θέσεις καὶ ἀπόψεις δὲν μπορεῖ νὰ προκύψει διάλογος καὶ πρόοδος; Μόνο τοὺς «ἡμετέρους» πρέπει νὰ διαβάζουμε;

3. Ὑπάρχει μιὰ βασικὴ παρατήρηση, ποῦ ἀφορᾷ στὴ διάκριση μεταξὺ ἐξηγητικῆς (exegesis) καὶ ἑρμηνευτικῆς (hermeneutics), τὴν ὁποία, κακῶς ἴσως, θεώρησα δεδομένη καὶ γνωστὴ. Στὰ ἑλληνικὰ καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ὅροι ἀποδίδονται συχνὰ μὲ τὴ λέξη «ἑρμηνευτικὴ», μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴ καταλαβαίνουμε ἀκριβῶς γιὰ ποῖο ἀπὸ τὰ δύο πρόκειται. Πολλὲς παρεξηγήσεις ἐκ μέρους τοῦ κ. Φαράντου ὀφείλονται σὲ αὐτὴν τὴν σύγχυση. Ἐξηγητικὴ εἶναι

κλάδος τῆς θεολογίας, ἔχει ὡς ἀντικείμενο, κατὰ κύριο λόγο, τὴν ἁγία Γραφή, μελετᾷ δὲ τὸ ἴδιο τὸ κείμενο καὶ τὸ νόημά του. Μιὰ ἀπὸ τὶς μεθόδους ἔρευνας τῆς ἐξηγητικῆς εἶναι καὶ ἡ ιστορικο-κριτικὴ μέθοδος. Ἡ ἐρμηνευτικὴ μελετᾷ τὴν κατανόηση καὶ τὴν ἐρμηνεῖα ἐν γένει. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν ἀρχὴ ξεκίνησε ὡς κλάδος τῆς φιλοσοφίας. Ἀμέσως ὅμως ἡ μελέτη αὐτὴ ἐφαρμόστηκε στὴν ἁγία Γραφή καὶ πέρασε στὴ θεολογία. Σκοπὸς τῆς ἐρμηνευτικῆς εἶναι νὰ διαφωτίσει πῶς ὁ ἄνθρωπος καταλαβαίνει. Σὲ τί ἀναφέρεται, ποιά πρίσματα χρησιμοποιεῖ μιὰ συγκεκριμένη ἐρμηνεῖα καὶ ποιά ὄχι κλπ., ποιὸς εἶναι ὁ μηχανισμὸς τῆς κατανόησης, ἂν μπορῶ νὰ ἐκφραστῶ ἔτσι. Ὅταν κάνουμε ἐξηγητικὴ δὲν κάνουμε ἐρμηνευτικὴ —καὶ ἀντιστρόφως. Ὅταν λοιπὸν ἐγὼ ἀναφέρομαι στὴν ἐρμηνευτικὴ τοῦ Φαράντου, δὲν κρίνω ἂν καταλαβαίνει σωστὰ ἢ ὄχι τὸ τάδε ἐδάφιο τῆς ἁγίας Γραφῆς, αὐτὸ εἶναι θέμα ἐξηγητικῆς. Ἀναφέρομαι ὅμως στὸν τρόπο, στὴ μέθοδο πρόσβασης στὴν ἁγία Γραφή, στὶς προϋποθέσεις, στὶς προσλαμβάνουσες παραστάσεις, στὰ «πρίσματα» ἢ ἐνδιαμεσότητες πού χρησιμοποιεῖ, σὲ σημεῖα στὰ ὁποῖα τοποθετεῖται γιὰ νὰ δεῖ. Αὐτὸ λοιπὸν πού ἐπεσήμανα εἶναι πῶς ἡ ἐρμηνευτικὴ μέθοδος τοῦ Φαράντου δὲ λαβαίνει ὑπόψη της (ἐσκεμμένα ἢ ὄχι) τὸν «παράγοντα ἱστορία» καὶ προσπάθησα νὰ ἐξηγήσω τί σημαίνει αὐτό.

Γράφει ὁ κ. Φαράντος: «Σεῖς μπορεῖτε νὰ μοῦ ἀποδείξετε τὸ ἀντίθετο: ὅτι δηλ. τὰ χρησιμοποιούμενα χωρία εἶναι νόθα, μὴ γνήσια ἢ δὲν ἀνταποκρίνονται στὸ σχετικὸ θέμα, πού ἀναπτύσσω στὸ βιβλίο μου ἐκάστοτε; Αὐτὸ θὰ περίμενα ἀπὸ τὴν κριτικὴ σας!» (Θ. 590). Μὰ δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ, κ. Φαράντο!

4. Ὑποστηρίζει ὁ κ. Φαράντος, πῶς ὑποτάσσω τὰ πάντα στὴν ἱστορία καὶ στὴ σχετικότητά, πῶς θεωρῶ τὴν θεολογία ἀπλῶς τομέα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἄρα ἀρνοῦμαι τὴ θεία ἀποκάλυψη καὶ συνεπῶς καταλήγω στὴν ἀθεολογία, ὅπως τὴν ὀνομάζει. Τέτοιες ἀπόψεις δὲν ἔχω, οὔτε ἐκφράζω τίποτε παρόμοιο στὸ ἄρθρο μου. Αὐτὸ τὸ ὁποῖο τόνισα εἶναι, πῶς ὑπάρχει ἓνα ἱστορικὸ (μὲ τὴ σύγχρονη ἔννοια τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης) ἐρώτημα σχετικὰ μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, τὸ ὁποῖο ὁ θεολόγος δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοήσει. Αὐτό, ὡς ἱστορικὸ ἐρώτημα, ζητεῖ καὶ ἱστορικὴ ἀπάντηση. Ἡ ἀποδοχὴ ἢ ὄχι τοῦ ἐρωτήματος αὐτοῦ ἔχει ἐρμηνευτικὴ σημασία. Προκύπτουν δηλαδὴ δύο τύποι ἐρμηνείας καὶ κατανόησης; ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν δεχθοῦμε ἢ ὄχι τὸ ἱστορικὸ ἐρώτημα. Τὸ πῶς αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ ἀπάντηση θὰ συνδυαστεῖ μὲ τὸ δόγμα καὶ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία, εἶναι πρόβλημα τοῦ θεολόγου. Πουθενὰ δὲν ὑποστήριξα πῶς ἡ ἱστορία πρέπει νὰ ἀντικαταστήσει τὴν θεολογία. Μίλησα γιὰ ἐῖ σ ο δ ο τῆς ἱστορίας μέσα στὴ θεολογία. Νομίζετε πῶς εἶναι τὸ ἴδιο;

Γράφω στὸ ἄρθρο μου:

«Ἡ υἱοθέτηση τῆς κριτικῆς μεθόδου εἶναι ἀναπόφευκτη, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἐπιβάλλεται στὴ σύγχρονη νοοτροπία» (Δ. 66).

«Ἡ συμφιλίωση καὶ ὁ συνδυασμὸς στὸ ἴδιο ὑποκείμενο τοῦ ἀντικειμενικοῦ βλέμματος καὶ τῆς γνώσης τῆς πίστεως εἶναι ἓνα θεολογικὸ καὶ φιλοσοφικὸ πρόβλημα, μὲ τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ καταπιαστεῖ ὁ θεολόγος» (Δ. 67-68).

«Ἡ εἴσοδος τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς στὴν θεολογία θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει μιὰ γέφυρα τῆς θεολογίας μὲ τὶς ἄλλες ἐπιστῆμες ἐν γένει. Ἀντίθετα, ἡ ἀπουσία της...» (Δ. 69).

Ἐκ τούτου συμπεράνατε ὅτι ἀρνοῦμαι τὴν θεία ἀποκάλυψη, κ. Φαράντος;

Ἐναφερόμενος στὸ δικό μου ἄρθρο, γράφει στὴν ἀπάντησή του ὁ κ. Φαράντος (Θ. 593):

Ἔτσι, μὲ «τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ἱστορικοῦ πλαισίου... φτάνουμε στὸ ζητούμενο νόημα τοῦ παρελθόντος γεγονότος ἢ μαρτυρίας» (62,63), γιὰ νὰ καταλήξουμε πλέον «οὐδέτερα καὶ ἀντικειμενικὰ σὲ γεγονότα καὶ μαρτυρίες» (67) καὶ σὲ μιὰ «ἀντικειμενικὴ γνώση» (68), μὲ μιὰ θεολογία, ἐπὶ τέλους, ἐπιστημονικὴ καὶ «οὐδέτερη», ποὺ δὲν «βρίσκει τὴ θέση της στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἐκκλησίας», ὅπως συμβαίνει μὲ «τὸ ἔργο τοῦ Φαράντου» (67) καὶ δὲν κάμνει ὡς ἔργο της «τὴν ἐπανάληψη τῶν θεολογικῶν θέσεων» τῆς Γραφῆς καὶ τῆς Παραδόσεως (69):

Προκαλεῖ ἀπορία ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο παραπέμπει ὁ κ. Φαράντος. Δὲν παραθέτει ὀλοκληρωμένες φράσεις ἢ παραγράφους, ἀλλὰ σειρὰ λέξεων καὶ ἀποσπάσματα φράσεων ἀπὸ διάφορες σελίδες. Ἡ παρανόηση εἶναι φυσικὸ ἐπακόλουθο.

Φράσεις ὅπως:

«Ἡ Καινὴ Διαθήκη, κατ' αὐτόν, δὲν ἔχει τίποτε ἰδιαιτέρο, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό της, ἔναντι τῶν ἄλλων ἔργων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος», «εἶναι ἓνα κοινὸ ἔργο...» (Θ. 594).

«Θέτετε τὴν ἱστορικοκριτικὴ μέθοδο ὡς τὸ κριτήριον καὶ τῶν περιεχομένων τῆς θείας ἀποκαλύψεως καὶ καταλήγετε, κατ' οὐσίαν, σὲ ἀθεολογία». (Θ. 596),

δὲν ἔχουν βάση στὸ δικό μου ἄρθρο.

Στὸ ἐρώτημα: «ἡ θεία ἀποκάλυψη εἶναι ἐνδοκοσμικὴ (κατηγορία) γιὰ νὰ ὑποτάσσεται στοὺς νόμους χρονικότητας, τῆς ἱστορικότητας καὶ τῆς σχετικότητας ἢ εἶναι ὑπερβατικὴ, ἔχουσα χαρακτήρα «ἄχρονο» καὶ «αἰώνιο»; (Θ. 594-595) ἀπαντῶ πὺς εἶναι καὶ ἱστορικὴ καὶ ὑπερβατικὴ. Εἶναι ἡ αἰώνια ἀλήθεια, ποὺ πάντα ὅμως ἐκφράζεται μὲ μορφὲς ἱστορικὲς καὶ σχετικὲς. Οἱ μορφὲς αὐτὲς δὲν εἶναι βεβαίως ἀπλῶς ὁ φορέας τῆς αἰώνιας ἀλήθειας. Γιατὶ σὲ ἀλήθειες ἐκτὸς τῶν σχετικῶν αὐτῶν μορφῶν ἐμεῖς δὲν ἔχουμε καμμία πρόσβαση. Ὅταν λοιπὸν ἐξελισσονται οἱ ἱστορικὲς μορφὲς ποὺ ἐκφράζουν τὴν αἰώνια ἀλήθεια, ἐξελίσσεται καὶ ἡ δικὴ μας σχέση μὲ τὴν αἰώνια ἀλήθεια. Τὸ ὑπερβατικὸ καὶ τὸ ἐνδοκόσμιο μαζὶ εἶναι τὸ θέμα μας, θέμα ποὺ ἀνάγεται στὴν ἴδια τὴν ἐνσάρκωση τοῦ Κυρίου.

5. Ὑπάρχουν κάποιες δυσάρεστες παρατηρήσεις στὴν ἀπάντηση τοῦ κ. Φαράντου, ὅπως: ὑπάρχει γιὰ σᾶς θεία ἀποκάλυψη; Τί εἶναι γιὰ σᾶς ὁ Ἰησοῦς Χριστός; τὸ ἀλάθητο τοῦ πάπα, οἱ καρδινάλιοι, ποὺ φέρουν ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγὴν τοὺς θεολόγους, θεολόγοι ποὺ βυθίζονται σὲ νεκρικὴ ὁμοφωνία· μοῦ καταλογίζει μικρότητα ἐφόσον ἀσκῶ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς κριτικὴ σὲ Ὁρθοδόξους καὶ θὰ μοῦ ἦταν ὀδυνηρὴ παρόμοια κριτικὴ σὲ Καθολικοὺς κλπ. Πρόκειται γιὰ μομφές σὲ προσωπικὸ ἐπίπεδο καὶ δὲν ἀπαντῶ σ' αὐτές. Μὲ τὴ μικρὴ ἐργασία ποὺ δημοσίευσα, θέλησα νὰ φωτίσω καὶ νὰ σχολιάσω κάποιες πτυχές καὶ προϋποθέσεις τῆς ἐρμηνευτικῆς τοῦ Φαράντου, ποὺ δὲν χαρακτηρίζουν βεβαίως μόνο τὸν Φαράντο. Κατ' ἄλλους σωστά, κατ' ἄλλους λάθος, ἐγὼ ἔτσι τίς εἶδα. Ποτὲ δὲν συμπέρανα, ὅτι αὐτὸ μὲ ἐξουσιοδοτεῖ νὰ ἐκφέρω κρίσεις γιὰ τὴν προσωπικὴ πίστη τοῦ συγγραφέα, τίς φανερές ἢ κρυφές του προθέσεις, γιὰ τὴν Ἐκκλησία στὴν ὁποία ἀνήκει. Αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ θέμα μεθοδολογίας, εἶναι γιὰ μένα καὶ θέμα δεοντολογίας. Τὸ ἐπισημαίνω λοιπὸν καὶ ἀντιπαρέρχομαι.

6. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ θέμα τῆς Παράδοσης. Ἡ ἐπανάληψη θέσεων καὶ πράξεων, σὲ διαφορετικὲς συνθήκες καὶ σὲ διαφορετικὴ ἱστορικὴ στιγμή, δὲ σημαίνει καὶ πιστότητα στὴν Παράδοση. Αὐτὸ σᾶς ἐκπλήσσει ἴσως, κ. Φαράντο, ἀλλὰ αὐτὸ ἀκριβῶς ὑποστηρίζω. Ἐπειδὴ ὑπάρχει ὁ χρόνος καὶ ἡ ἱστορία, ἡ πιστότητα στὴν Παράδοση ἢ εἶναι δημιουργικὴ ἢ δὲν εἶναι πιστότητα.

7. Γράφει ὁ κ. Φαράντος:

«Μπορεῖ νὰ μᾶς πεῖ ὁ π. Κοντίδης, μὲ ποιὸ κριτήριον θὰ ἀναγνωρίζομε ἐκεῖνους ποὺ θεολογοῦν ὅπως οἱ Πατέρες ὅταν δὲν ἐπαναλαμβάνουν τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν;» (Θ. 603).

Βεβαίως, μπορῶ. Γιὰ ὁποιαδήποτε «καινοτομία», ἡ Ἐκκλησία μπορεῖ νὰ ἀποφανεῖ κατὰ πόσο εἶναι αὐθεντικὰ χριστιανικὴ, μέσω τῶν θεσμῶν ἢ τῶν προσώπων ποὺ τὴν ἐκπροσωποῦν καὶ μὲ σημεῖα ἀναφορᾶς τὴν ἁγία Γραφή, τὴν Παράδοσή της καὶ τὴν ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ κρίση της γιὰ τὸ ὄφελος τῶν πιστῶν.

Ὅπως βλέπετε, ἡ ἴδια ἢ ἐρώτηση δείχνει πὼς ἓνα δογματικὸ ἢ ἠθικὸ θέμα εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένο μὲ τὸ ἐκκλησιολογικόν.

8. Δὲν πείθει ὁ κ. Φαράντος, ὅταν ὑποστηρίζει πὼς τὸ ἐρώτημα «ἂν τὸ κριτήριον τῆς Γραφῆς εἶναι ἡ Παράδοση τὸ κριτήριον τῆς Παράδοσης ποιὸ εἶναι;», δὲν ἀποτελεῖ δίλημμα γιὰ τὴν ὀρθόδοξη θεολογία. Εἶναι ἓνα πρόβλημα γιὰ ὅλους, Ὁρθοδόξους καὶ μὴ. Δὲ δίνουν ὅλοι βεβαίως τὴν ἴδια ἀπάντηση.

Ὅταν ἔχουμε μιὰ μαρτυρία ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἓνα «δεδομένο», εἴτε αὐτὸ εἶναι ἡ Γραφή εἴτε ἡ Παράδοση, τίθεται ἀμέσως πρόβλημα ἐρμηνείας. Τὸ πρόβλημα τῆς πολλαπλότητας τῶν ἐρμηνειῶν εἶναι ἀνυπέβλητο, ὅσο δὲν ὑπάρχει κάποιον «ὑποκείμενον», ὅχι πλέον ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἀλλὰ ἐδῶ καὶ τώρα παρὸν —εἴτε αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον εἶναι κάποιον πρόσωπο εἴτε κάποιος θεσμός

ἢ συλογικότητα— γιὰ νὰ πάρει μὲ ἀύθεντία θέση σὲ ἓνα συγκεκριμένο ἐρμηνευτικὸ πρόβλημα. Ἐχοντας μόνον τὸ «δεδομένον» ἢ τὸ «παραδιδόμενον» ἀπὸ τὸ παρελθόν, χωρὶς τὸ ζωντανὸ σχόλιο τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ἐρμηνευτικὸ πρόβλημα εἶναι ἀνυπέρβλητο. Οἱ ἀπλῶς λογικὰ ἔγκυρες ἐρμηνεῖες εἶναι ἀπεριόριστες. Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, μὲ τὸ ἴδιο φρόνημα ἢ μοναχικὴ παράδοση τονίζει πῶς ὁ μοναχὸς ζεῖ μὲ ἓναν ἡγούμενον καὶ ἓναν κανόνα. Ὅχι τὸ ἓνα χωρὶς τὸ ἄλλο.

9. Παραμένει τὸ ἐρώτημα, κατὰ πόσο ἢ μικρὴ μελέτη μου ἐντάσσεται στὸ χῶρο τῆς θεολογίας ἢ μᾶλλον μιᾶς «profan» ἐπιστήμης. Ἄν θεολογία εἶναι λόγος γιὰ τὴ σχέση μας —ἀτομικὰ καὶ συλλογικὰ— μὲ τὸ Θεό, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἀποκάλυψης, τότε ἡ θεολογία συμπεριλαμβάνει καὶ ἐρωτήσεις ἢ διασαφηνίσεις ἐπὶ τῆς ἴδιας τῆς θεολογίας καὶ τῆς μεθόδου τῆς. Ἐρωτήσεις ὅπως, κατὰ πόσο εἶναι δυνατὴ ἡ θεολογία, μὲ ποιὲς προϋποθέσεις ἐργάζεται ὁ θεολόγος, ποιὸς εἶναι ὁ ρόλος καὶ ἡ θέση τῆς ἁγίας Γραφῆς, τῆς Παράδοσης, τῆς λογικῆς στὴν ἐργασία τοῦ θεολόγου καὶ ἄλλες παρόμοιες, ἀνήκουν στὴν ἀπολογητικὴ ἢ σὲ αὐτὸ πού ἡ δυτικὴ θεολογία ὀνομάζει θεμελιώδη θεολογία.

Εἶναι βεβαίως δυνατὸ νὰ ἐξετάσει κανεὶς τὴ θεολογία, τὴ Γραφὴ ἢ τὴν Παράδοση ἀπὸ καθαρὰ θρησκευολογικὴ ἄποψη καὶ «profan» ἔρευνα. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ θεολόγος δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἐξετάσει τὰ θεμέλια καὶ τὰ ὄρια τῆς ἐργασίας του. Αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ κάνει παρὰ θεολογικὰ σκεπτόμενος, διαφορετικὰ δὲν ἔχει ἱκανοποιητικὴ ἀπάντηση στὰ ἐρωτήματα αὐτά. Τὸ δικό μου ἄρθρο, ὡς θεολογικὸ βλέμμα στὴ θεολογικὴ ἐργασία, ἀνήκει στὸ χῶρο τῆς θεολογίας, ὅπως καὶ ἡ ἀπάντησή τοῦ κ. Φαράντου, παρὰ τὴ διαφορὰ τῶν ἀπόψεών μας.

Εἶναι ἐπίσης ἀτοπὴ ἢ προσπάθεια τοῦ κ. Φαράντου νὰ μὲ διαχωρίσει ἀπὸ τὴν καθολικὴ θεολογία. Ὅσα ὑποστηρίζω δὲν ἔχουν τίποτα τὸ ἀνορθόδοξο καὶ νομίζω πῶς εἶναι περιττὸ νὰ ἐπεκταθῶ ἐπ' αὐτοῦ. Θὰ σημειώσω μόνον, ὅτι τίς παραπάνω θεολογικὲς ἀπόψεις γιὰ τὴν ἁγία Γραφὴ καὶ τὴν Παράδοση ὑποστήριξα καὶ στὴν πτυχιακὴ μου ἐργασία. Κανεὶς ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ τῶν καθηγητῶν δὲν ἔδειξε τὴν παραμικρὴ ἐκπληξή.

Θὰ περιοριστῶ στὶς πολὺ βασικὲς καὶ σύντομες αὐτὲς παρατηρήσεις. Πέρα ἀπὸ τίς ὁποιοσδήποτε διαφορὲς ἀπόψεων, ἔλπίζω σὲ ἀπάντησιν ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ θέματος. Τέτοια ἀπάντησιν δυστυχῶς δὲν ὑπῆρξε.

Κοντίδης Θεόδωρος

2) Διευκρινιστικό σημείωμα τοῦ Καθηγητοῦ κ. Μέγα Φαράντου γιά τήν «Ἀπάντηση» τοῦ π. Θ. Κοντίδη.

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ π. Θεόδωρος Κοντίδης ἀπέστειλε «ἀπάντηση» στό ἄρθρο μου: «Βιβλική Ἀθεολογία» (Θεολογία, 1991), ἀναφερόμενο στό δικό του ἄρθρο: «Βιβλική Ἑρμηνευτική» (Δελτίο Βιβλικῶν Μελετῶν, 1990), στήν ὁποία προβαίνει σέ μερικές «ἐξηγήσεις», διότι «δέν ἦτο ἀρκετά σαφές», λόγω τῆς συντομίας τοῦ προηγηθέντος ἄρθρου του. Ἐπιθυμῶ νά δηλώσω, ὅτι οἱ ἐπεξηγήσεις αὐτές τοῦ π. Θ. Κοντίδη μέ εὐρίσκουν καθ' ὅλα σχεδόν σύμφωνοι κατωτέρω ἀπλῶς τίς παραθέτω καί δῆ:

1. Ἐπισημαίνεται «τὸ πρόβλημα τῆς πολλαπλότητας τῶν ἐρμηνειῶν», τὸ ὁποῖο, ἐπὶ διαπροσωπικῆς καί ἐρμηνευτικῆς βάσεως, εἶναι «ἀνυπέρβλητο», ἀφοῦ «οἱ ἀπλῶς λογικά ἔγκυρες ἐρμηνεῖες εἶναι ἀπεριόριστες» (8). Καμμία μέθοδος δέν μπορεῖ νά διεκδικήσει ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ προνόμιο ἀλαθῆτου ἐρμηνείας καί κατανοήσεως τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος, ἡ δὲ ἱστορικο-κριτικὴ εἶναι «μία ἀπὸ τίς μεθόδους ἔρευνας» (3). Οὕτε, φυσικά, ὑπάρχουν ἀλάθητοι ἐρμηνευταὶ καί θεολόγοι. Ὁ κάθε ἐρευνητῆς ἔχει ἀπλῶς «διαφορετικὴς θέσεις καί διαφορετικὰ ἐρμηνευτικὰ a priori... καί ἀπὸ διαφορετικὴς θέσεις καί ἀπόψεις μπορεῖ νά προκύψει διάλογος καί πρόοδος» (2). «...ὑπάρχει ἓνα ἱστορικὸ (μὲ τῆ σύγχρονη ἔννοια τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης) ἐρώτημα σχετικὰ μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστό... προκύπτουν δύο τύποι ἐρμηνείας καί κατανοήσεως... Τὸ πῶς αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ ἀπάντηση θὰ συνδυαστεῖ μὲ τὸ δόγμα καί τῆ χριστιανικὴ διδασκαλία, εἶναι πρόβλημα τοῦ θεολόγου» (4). «Ὅταν λοιπὸν ἐγὼ ἀναφέρομαι στήν ἐρμηνευτικὴν τοῦ Φαράντου δέν κρίνω ἂν καταλαβαίνει σωστὰ ἢ ὄχι τὸ τάδε ἐδάφιο τῆς ἁγίας Γραφῆς» (3). «Ὅχι μόνον ὁ πιστός, ἀλλὰ καί ὁ θεολόγος, ἢ μᾶλλον κατ' ἐξοχὴν ὁ θεολόγος, στήν «πάλη» του μὲ τὸ Θεὸ κινεῖται «ἐκ πίστεως εἰς πίστιν», ὅπως καί «ἡ δύναμις του ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». «Ποῦ οὖν ἡ καύχησις»; «Ἦδιστα οὖν μᾶλλον καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου» καί τὸ «χάριτι Θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι» κλπ. (Ρωμ. 1,17· 3,27· Β' Κορ. 12,9· Α' Κορ. 15,10)

2. Στὸ ἐρμηνευτικὸ πρόβλημα τόσο τῆς Γραφῆς ὅσο καί τῆς Παραδόσεως, «τὸ κριτήριον» «μὲ ἀυθεντία» εἶναι ἡ Ἐκκλησία. «Γιὰ ὁποιαδήποτε «καινοτομία», ἡ Ἐκκλησία μπορεῖ νά ἀποφανθεῖ κατὰ πόσο εἶναι ἀυθεντικὰ χριστιανικὴ, μέσῳ τῶν θεσμῶν ἢ τῶν προσώπων ποὺ τὴν ἐκπροσωποῦν καί μὲ σημεῖα ἀναφορᾶς τὴν ἁγία Γραφή, τὴν Παράδοσή της καί τὴν ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ κρίση της γιὰ τὸ ὄφελος τῶν πιστῶν της... Χωρὶς τὸ ζωντανὸ σχόλιο τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ἐρμηνευτικὸ πρόβλημα εἶναι ἀνυπέρβλητο» (7.8). Καί φυσικά: «ἡ ἐπανάληψη θέσεων καί πράξεων σὲ διαφορετικὴς συνθῆκες καί σὲ διαφορετικὴ ἱστορικὴ στιγμή δὲ σημαίνει καί πιστότητα στήν Παράδοση» (6).

3. Ὑπάρχει «αἰωνία ἀλήθεια», ἡ ὁποία «ἐκφράζεται μὲ μορφὲς ἱστο-

ρικὲς καὶ σχετικὲς» οἱ ὁποῖες «ἐξελλίσσονται» (4) καί, συνεπῶς, χρήζουσι κριτικῆς ἐρεύνης.

4. «Ὁ θεολογικῶς σκεπτόμενος» θὰ πρέπει νὰ ἐξετάζει «τὰ θεμέλια καὶ τὰ ὅρια τῆς ἐργασίας του», καθὼς καὶ νὰ θέτει ὅλα τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ θεολογεῖν ἐρωτήματα (9).

Ἐπαναλαμβάνω: εἶμαι σύμφωνος πρὸς τὴν ἀνωτέρω θεολογικὴν ἐπεξηγήσει τοῦ π. Θ. Κοντίδη. Σὲ σημεῖα ἢ ἐρωτήματα τοῦ προηγηθέντος ἄρθρου μου νὰ ἐπανέλθω δὲν τὸ κρίνω σκόπιμο, θεωρῶν ὅτι οἱ δοθεῖσες ἐπεξηγήσεις εἶναι θεμελιώδεις, ἔχουσι σαφήνεια καὶ εἰλικρίνεια. Ἐὰν στήν «ἀπάντησιν» τοῦ π. Θ. Κοντίδη ὑπάρχουν καὶ σημεῖα τινά, ποὺ θὰ ἐχρηζον, ἴσως, περαιτέρω ἐπεξηγήσεως ἢ δὲν κατανοῶ ἐπαρκῶς, ὅπως π.χ. τὸ τῆς διακρίσεως «μεταξὺ ἐξηγητικῆς καὶ ἐρμηνευτικῆς» (3), δὲν ἀποδίδω ἰδιαιτέρη σημασίαν. Ἐπίσης, ἐὰν τυχὸν ἀδίκησα ἢ παρενόησα ἢ ἐλύπησα «σὲ προσωπικὸν ἐπίπεδον» τὸν π. Θ. Κοντίδη, ζητῶ εἰλικρινῶς συγγνώμην. Τέλος, σημειῶνω, ὅτι στὸ ΡΚαθολικὸν καὶ στὰ ἄλλα γνωστὰ βιβλιοπωλεῖα οὐδὲν βιβλίον τοῦ π. Κοντίδη κυκλοφορεῖ. ἤθελα νὰ διδαχθῶ τὸν παραδειγματικὸν τρόπον τοῦ θεολογικῶς ἐργάζεσθαι! Ἔχει, ἄραγε, γράψει κάτι δικό του ὁ π. Κοντίδης, ἢ ἀσχολεῖται ἀπλῶς μὲ τὸ ἄνετο ἔργον τῆς κριτικῆς;

Μέγας Α. Φαράντος